

Szarmatakori telep és temető Földeákon.

(Idetartozik a XXV—XXXVI. tábla.)

Az 1940. évi augusztus 5—26. között, Földeákon végzett ásatásról szóló előzetes jelentésben¹ már beszámoltunk az ásatás történetéről, az ásatás helyéről, adtuk a munkálatok során előkerült leletanyag vázlatos ismertetését. Az alábbiakban a már teljesen feldolgozott leletek pontos bemutatásán kívül, az ásatás helyéről kell még néhány szóval ismételten megemlékezni.

Az 1. képen Földeák község és közvetlen környékének térképét mutatjuk be. Az 1. számú lelőhely, az előzetes jelentésben az V. szám alatt említett, dr. Kovács Józsefnének, a „Százazéri ugarok”-ban lévő tanyája területével azonos. A 2—5. számokkal jelzett lelőhelyek az előzetes jelentés I. száma alatt említett területekkel egyeznek meg, s ide tartoznak a Tóth Julianna (2), Gajjas János (3), Czirbus István (4) és a Sallai Pál (5) féle földek. A 6. számú lelőhely, az előzetes jelentés II. számú pontjában említett leletek helyét (Neparánszki Mihály földje) mutatja. A leletek tekintélyesebb része a község és a Százazér közti területéről való. Itt a Lőter melletti (7—9) (előzetes jelentés III. pontja), és a Dögtér melletti (10—11) területen (előzetes jelentés IV. pontja) végeztük az ásatást.

Az 1. és 6. számú lelőhelyekről előkerült szürke, jól iszapolt edénytöredékek pontosabb datálást nem tesznek lehetővé, csupán az bizonyos, hogy a két említett terület a szarmatakor idejében lakott volt.

A 4. számú lelőhelyen, Czirbus István földjén került elő 1936-ban az a La Tène sír, amelynek hitelesítésére munkánkat megkezdjük. Amennyire megállapítható volt, ehhez a sírhoz tartoztak: 1. A XXV. 3. ábrán bemutatott, feltűnően nagyméretű, 90 cm magas, kissé szemcsés anyagú, 2 cm vastag falú, szürke edény. A kihajló perem alatt tagolt szalag megy körbe. Valamivel a hasasodás alatt, négy szimmetrikusan elhelyezett fogantyú van. A találók bemondása szerint ebben az urnában voltak a következő edények: 2. Jól iszapolt, szürke színű urna, kihajló peremű, omphalosos. Az edény vállán, mélyített vonal megy körbe (XXV. 1.). 3. Halványpiros, jól iszapolt

urna. A perem alatt egyes, a vállon kettős, párhuzamos borda halad körbe (XXV. 6.). 4. Sötétszürke, gömbölyű testű urna. Lapos fenekű (XXV. 5.). Az edény vállán két párhuzamos borda fut körbe. Az edénytest alsó részén két matt sáv van, egymás alatt. 5. Világosszürke, karcsú nyakú urna, alig észrevehetően tagolt talppal (XXV. 14.). Az edény alsó része, ugyanolyan kettős matt sávval van díszítve, mint az előző edény. 6. Kissé nyomottabb, szürke urna. Az edény vállán mélyítés halad körbe (XXV. 12.). 7. Szürke színű, jól iszapolt kisebb edény. Éles hasasodású. A hasasodás fölött az edény válla kissé tagoltan különül el (XXV. 4.). 8. Sötétszürke, a felső harmadban hasasodó edény (XXV. 2.). Arra nézve semmit sem lehetett

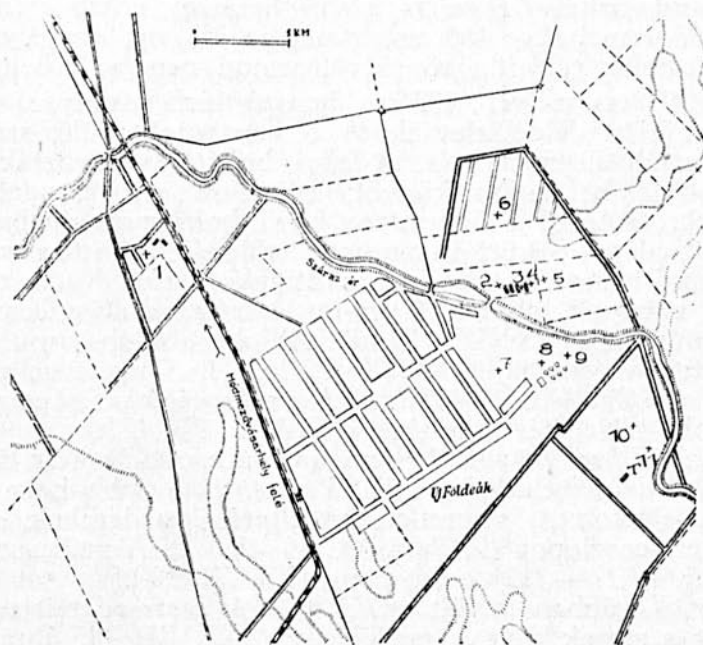

Abb. 1. kép.

megtudni, hogy az itt felsorolt edények milyen módon voltak a nagy urnában elhelyezve, csak az bizonyos, hogy valamennyit leborította a 9. nagy urna szájnylásában elhelyezett XXV. 7. ábrán bemutatott szürke tál.

Földeákról, de pontosabban meg nem határozott helyről valók a XXV. 8—11., 13. ábra, szürke, bordázott urnái. Talán ezekkel az urnákkal kerültek együtt elő: a XXVI. 3. ábrán látható, hólyagos bronz lábperec, a XXVI. 1., 2. ábrák rovátkolt díszítésű bronzkarpercei, a belül fehérés anyaggal kitöltött, XXVI. 5a., b. ábrák bronz-

karperec töredékei és a XXVI. 4 a., b. ábrákon bemutatott spirálisan csavart végű, négyzetes metszetű bronzhuzalból készült karperec is.

Az előbbieken ismertetett nagy urna körül végzett ásatás eredményei a következők:

1. *sír.* 112 cm mélyen, 165,5 cm hosszú női csontváz. Irányítása Dny-Ék, fejjel délnyugatnak. Mellékletei: 1. Szürke színű, jól iszapolt edény a bokák között (XXVII. 1.). A perem kihajló nyaka tagoltan emelkedik ki az edénytestből. 2. A bal medencén vaskés (XXVII. 5.). Hegye hiányzik. 3. A jobb kézben Kr. u. II–III. század fordulójára helyezhető ezüst érem (XXVII. 7.). 4. A jobb mellkason, elszórtan vastöredékek (XXVII. 2., 3., 6.). 5. A jobb alsó-karon belül ovális vascsat töredéke (XXVII. 4.). A csontváz felvétele után kitűnt, hogy a csontváz felső része (a felső lábszárig), korábbi gödör felett volt. A gödör mélysége 160 cm, átmérője 158 cm, szabálytalan formájú. Jellegtelen téglarögökön kívül semmi nem volt benne.

2. *sír.* 97 cm mélyen, 133 cm hosszú férfi csontváz. Irányítása Éény-Ddk, fejjel déldélkeletnek. A *sír* hosszúsága 156, szélessége a fejnél 51, a lábnál 45 cm volt. A lábak bokától hiányoztak, de nem leltük a jobb és bal alsókar könyök alatti részét, s a kézcsontokat sem. Mellékletek: 1. A bal alsólábszáron kívül, boka magasságban, szürke, jól iszapolt edény. Törött állapotban került elő, de a törésvonal mentén, összeerősítésre szolgáló páros átlukasztások vannak (XXVII. 8.). 2. Az edénytől jobbra, 50 cm-re, látszólag a síron kívül töredékes állapotú vaskés (XXVII. 22.). 3. A jobb alsólábszáron belül vas-
kapocs, vége be van hajlítva (XXVII. 16.). 4. A medence alsó részén vastöredékek (XXVII. 11–13.). 5. A medence felső részén nagyobb vasdarabok, talán kés töredékei (XXVII. 15., 17.).

3. *sír.* 101 cm mélyen, 169 cm hosszú csontváz. Irányítása Ddk-Éény, fejjel déldélkeletnek. A bal kézfej, és a jobb boka le voltak vágva. Mellékletek: 1. Ismeretlen rendeltetésű vasdarabok, a medence fölött a gerincoszlopon (XXVII. 14., 19–21.). 2. A mellcsonton Commodus (Kr. u. 176–192) ezüst érme (XXVII. 10.).²

4. *sír.* Korábban feldúlt *sír.* A találók a *sír* adatait nem vették fel. Ennek a sírnak volt a melléklete a XXVII. 18. ábrán látható, szürke, jól iszapolt edény.

1. *gödör.* Méhkasformájú, 1. típus.³ Mélysége a felszíntől számítva (a továbbiakban *M*) 155, a gödör körvonalai 65 cm mélységben (a továbbiakban *m*) bontakoztak ki. Itt a gödör szájának átmérője (a továbbiakban *a*) 90 cm, a fenekének átmérője (a továbbiakban *A*) 155 cm volt. Néhány szarmatakorai edénytöredéken kívül, őskori (bronzkori) cserép volt benne.

² Az 1. és 3. sírok érmeinek meghatározását Kerényi András úrnak, a Magyar Történeti Múzeum Éremtára tisztviselőjének köszönöm.

³ A méhkasformájú gödrök egyik típusánál a gödrök fala trapézformájú metszetet ad, ezt neveztük el 1. típusnak, a másik formánál a metszet félkörhöz hasonló, ez a 2. típus.

2. gödör. Szabálytalan formájú, lefelé keskenyedő gödör. M. 130, Á 195 cm. 110 cm mélyen juhcsontvázat találtunk benne.

Ezen a területen húzott kutatóárokából került elő a XXVIII. 8. ábra őrlőköve, a XXVIII. 21. ábra bronzfibula kengyel töredéke, továbbá a XXVIII. 6. ábrán látható, őskori hálósúly.

3. gödör. (A 2. számú lelőhelyről). Méhkasformájú, 2. típus. M 170, m 95, Á 155, a nem volt pontosan megállapítható. Leletei közül figyelmet érdemelnek: 1. Vastöredék, talán kard része. Teljesen szétesett. 2. Szürke edény oldalából készült orsókarika. 3. Egy maroknyi köles. 4. A kerámiai töredékek között érdekesek egy szemcsés iszapolású, barnás-vöröses színű, nagyobb méretű edény töredékei; formája rajzban sem volt rekonstruálható. 5. Meglehetősen szokatlan a korszak leletei között a XXVIII. 2. ábrán látható behúzott peremű tál töredéke. Halványpiros színű, jól iszapolt és korongon készült. 6. Minden valószínűség szerint a XXVIII. 3. ábrán látható típusú edényhez tartozott, a rekonstrukció alapjául szolgáló, szürke, jól iszapolt, korongos edény töredéke.⁴ Egészen kis méretű a XXVIII. 1. ábrán kétharmad nagyságban bemutatott, durva anyagú, barnás színű edényke. A gödör feneké fölött kb. 10 cm-re, fél méternyi vastagságban erősen téglás földréteget leltünk. Tapasztott tűzhelynek a gödörbe dobált maradványai lehettek.

4. gödör. (5. lelőhelyen). Ellipszis formájú a nyílása, de lent méhkasszerűen képezett (2. típus). M 190, m 80, Á 156 × 76, á 90 × 88 cm. Néhány őskori (bronzkori) edénytöredéken kívül semmi nem volt benne.

5. gödör (5. lelőhelyen). Szabálytalan formájú gödör, amelynek egyik fele a nyári út alá esett, s ezért nem volt kibontható. M 195 cm. A gödörben talált edénycserepek közül említjük a XXVIII. 4. ábrán látható, szürke, jól iszapolt edény alját. Szép számmal kerültek elő, jellegtelen formájú, jól iszapolt piros színű edénytöredékek is. A kutatóárokából, amelyben a gödröt is megtaláltuk, való a XXVIII. 7. ábra, bekarcolt díszű, szürke töredéke, továbbá a XXVIII. 5. kép őskori edénytöredéke is. Jellemző rajta a ferde vonalkázással tagolt szalagdísz. Találtunk a gödörben faszén maradványokat, amelyeknek meghatározását Greguss Pál professzor úr volt szíves elvégeztetni.

6. gödör. (5. lelőhelyen.). Méhkasformájú, 2. típus. M 164, m 66, Á 153, á 144 cm. Néhány őskori edénytöredéken kívül más nem volt benne.

A község és a Szárazér közti területen, a Lötér mellett bontottuk fel a 7. gödröt (8. lelőhely). Szabálytalan formájú, amelynek mélysége 235–255 cm között ingadozott. Legnagyobb átmérője 290 cm. Ebből a gödörből kerültek elő: 1. Durva iszapolású, rossz égetésű, barnás-fekete edényfedő (XXVIII. 15.). 2. Szürke, jól iszapolt, egyfűlű korsó (XXIX. 6., 8. ábrák két nézetben ábrázolják). Lapos szalagfüle van. Az ajakszerűen vastagodó perem alatt egészen a vállig,

⁴ Dolgozatok, 1939. XIX. 1. ábra.

besímított részek simán hagyottakkal váltakoznak. 3. Nagyobb méretű, szürke, jól iszapolt anyagból készült edény, nyaka és pereme hiányzik (XXIX. 10.). A váll fölött kettős bordadisz halad körbe. 4. A pereme hiányzik a XXIX. 11. ábrán látható, szürke, jól iszapolt edénynek is. A nyakhajlásban egymást keresztező, besímított hullámvonaldíszek vannak. 5. Szürke, jól iszapolt edény töredéke, amely valószínűleg a XXIX. 9. ábrán látható formájú edényhez tartozott. 6. Szürke, jól iszapolt, palackformájú edény nyaka és pereme (XXIX. 5.). A rekonstrukció alapjául szolgáló edény Békésvm-ből való. 7. XXVIII. 16. típusú tálhoz tartozó, szürke, jól iszapolt töredék. 8. Durva, barnáspiros színű, rovátkolt edényperem (XXIX. 7.). 9. Szürke, jól iszapolt, tálformájú edény talpa (XXVIII. 17.). 10. Durva, barnás-fekete színű edény talpa (XXIX. 4.). 11. Szürke, jól iszapolt tál peremrésze (XXVIII. 19.). 12. Szürke, jól iszapolt, átfúrt korsófül (XXVIII. 9.). 13. Szürke, jól iszapolt korsófül, a töve át van fúrva (XXVIII. 12.). 14. Szürke, jól iszapolt, besímított zeg-zúg vonallal díszített töredék (XXVIII. 10.). 15. Durva edénytöredékek, bekarcolt hullámvonaldísszel (XXVIII. 11., 13., 14.). 16. Kerültek elő a gödörből, rekonstruálhatatlan formájú, piros színű, jól iszapolt, nagyobb edény töredékei. 17. Közvetlenül a gödör mellett találtuk a XXVIII. 20. ábrán látható peremes tűzhelyet. Félkörös formájú, átmérője 85 cm. A mai szint alatt kb. 100 cm mélyen volt a feneke. A védőfal alapszélessége 23 cm; alját összetört, egymás mellé helyezett szürke cserépből rakták, amelyet helyenkint téglásodott döngölt földdel borítottak. A fenék cserépanyagából rekonstruáltuk a XXIX. 10., 11. számú edényeket. A gödör környékéről való a XXVIII. 18. ábrán látható edényalj.

8. *gödör.* (8. lelőhelyen.). Szabálytalan formájú. M 200, átmérői fent 175×260 cm. Téglásodott földön kívül az alábbi kerámiai anyag került belőle elő: 1. Durva iszapolású, feketésbarna színű, kihajló peremű edény (XXX. 1.). 2. Szürke, jól iszapolt tál töredéke (XXX. 3.). 3. Szürke, jól iszapolt tál töredéke (XXX. 2.). 4. Besímított hullámvonaldíszű, szürke edénytöredék (XXX. 6.). 5. Halványpiros színű, bordázott díszű, átfúrt táltöredék (XXX. 5.). 6. Szemcsés iszapolású, vízszintes, edényperem töredék (XXX. 4.), szürke színű. Az említetteken kívül kerültek elő: szemcsés iszapolású, vöröses színű, nagyobb edény töredékei; nagyobb méretű, piros színű, finoman iszapolt edény töredékei; piros színű tál töredékek; bütykös őskori edény töredékei.

9. *gödör.* (8. lelőhelyen.). Inkább csak 5 m hosszúságban feltárt, helyenkint 130–150 cm mély árokszerű mélyedés. Szürke, jól iszapolt cserepek voltak benne. Jellegzetes darab nincsen közöttük.

10. *gödör.* (7. lelőhelyen.). Méhkasformájú, 1. típus. M 134, m 67, A 145, á 120 cm. Belőle került elő a XXX. 7. ábrán látható, orsógombhoz hasonló, szürke, jól iszapolt tárgy. Nincs teljesen átfúrva. Innen való a XXX. 8. ábrán bemutatott szürke, jól iszapolt, kihajló peremű edény.

11. gödör. (8. lelőhelyen.). Méhkasformájú, 2. típus. M 171, m 96, Á 160, á 140 cm. Téglásodott rögek és salakdarabok nagy számmal kerültek belőle elő. A gödör keramikusan anyagából figyelmet érdemelnek: 1. Durva, téglapiros színű edény (XXX. 14.). 2. Besímitott hálómintás, szürke tál töredék (XXX. 15.). 3. Átívelő fülű, szürke edény fültöredéke (XXX. 12.). 4. Szürke, jól iszapolt edény kettős bordázású fültöredéke (XXX. 13.). 5. Sötétszürke, tagolt peremű tál töredéke (XXX. 9.). 6. Vízszintes peremű, szürke tál töredéke (XXX. 10.). 7. Nagyobb, szürke edény, vízszintes peremtöredéke (XXX. 16.). 8. Szürke, jól iszapolt edény alsó része (XXX. 18.). 9. Szürke, jól iszapolt tál talpa (XXX. 17.). 10. Nagyméretű, szürke edény átfúrt alja (XXX. 21.). 11. A XXIX. 8. ábrához hasonló korsó bordázott füle. 12. A XXIX. 5. ábra palackformájú edényhez hasonló másik edény nyaka és peremtöredéke. 13. Terra-sigillata töredék. Az őskori töredékek közül említésre méltók: 14. Behúzott, csavart peremű, piros táltöredék (XXX. 11.). 15. Bekarcolt felületű, durva edénytöredék (XXX. 19.). 16. Bütykös peremtöredék (XXX. 20.). Említeni kell a gödör anyagából előkerült, különböző fajtájú állatsontokat is.

12. gödör. (8. lelőhelyen.). Szabálytalan formájú gödör. M 220, Á 340×372 cm. Keramikusan töredékeken kívül más nem volt benne. 1. Szürke, jól iszapolt kis tál töredéke (XXXI. 1.). 2. Átívelő fülű edény perem- és fültöredéke (XXXI. 2.). 3. Halványpiros, jól iszapolt edény vízszintes peremtöredéke (XXXI. 3.). 4. Nagyméretű szürke, jól iszapolt edény alsórésze (XXXI. 5.). 5. Terra-sigillata töredék. 6. Hengeres, szürke korsófül. 7. Szürke, jól iszapolt szalagfül. 8. Besímitott, hullámvonalas szürke edénytöredék. 9. Szürke, jól iszapolt korsó hengeres formájú, besímitott díszítésű nyaktöredéke. A díszítés maga függőleges párhuzamos vonalkázásból áll.

13. gödör. (8. lelőhelyen.). Méhkasformájú gödör, 2. típus. M 210, m 110, Á 231, á 164 cm. Leletei: 1. Halványvörös színű, jól iszapolt edény vízszintes peremtöredéke (XXXI. 4.). 2. Bekarcolt és besímitott hullámvonalas díszű, szürke edény töredéke (XXXI. 7.). 3. Átfúrt, felfüggeszthető szürke edénycserép.

14. gödör. (8. lelőhelyen.). Méhkasformájú, 2. típus. M 198, m 96, Á 154, á 128 cm. Leletei: 1. Halványpiros színű, jól iszapolt edény töredéke (XXXI. 6.). 2. Durva, szabadkézzel készült edény alja (XXXI. 8.). 3. Durva, szabadkézzel készült edény alja (XXXI. 9.). 4. Besímitott, hullámvonalas díszű, szürke edény töredéke.

15. gödör. (8. lelőhelyen.). Méhkasformájú, 2. típus. Nagyobb téglarögekön kívül malomkőtöredék és kutyakoponya kerültek elő a gödörből. A keramikusan anyag nevezetesebb darabjai a következők: 1. Durva, szabadkézzel készült edény (XXXI. 18.). 2. Behúzott és csavart peremű tál (XXXI. 10.). 3. Szürke, jól iszapolt edény alja (XXXI. 11.). 4. Szürke, jól iszapolt nagyobb edény pereme (XXXI. 14.). 5. Durva iszapolású, bekarcolt díszű edénytöredék (XXXI. 12.). 6. Vastag, kihajló, szürke edényperem (XXXI. 13.). 7. Ujjbenyo-

mással tagolt durva edényperem. 8. A XXIX. 11. típushoz tartozó, szürke, jól iszapolt edényperem. 9. Szürke korsó szalagfüle. 10. XXVIII. 3. típusú, szürke edényperem.

16. gödör. (11. lelőhelyen). Szabálytalan, inkább csonkakúpformájú gödör. M 206, m 103, Á 150 á 167 cm. Leletei: 1. Szürke, jól iszapolt, nagyméretű edény alsó része (XXXII. 1.). 2. Szürke, jól iszapolt, tálforma edény (XXXI. 16.).

17. gödör. (8. lelőhelyen). Szabálytalan, inkább hengeresformájú gödör. M 164, Á 159 cm. A gödör felső rétegeiből néhány, formára jellegtelen, szürke, jól iszapolt edénycserép került elő. Magában a gödörben voltak: 1. Hengeres nyakú, kihasasodó őskori edény (XXXII. 2.). A kihasasodás alatt horizontálisan elhelyezett bütyök-dísz van. 2. Nagyobb őskori edény peremrésze (XXXI. 17.). 3. Ferdén bordázott őskori edénytöredék (XXXI. 15.). 4. A gödör közvetlen közeléből való a XXXII. 3. ábrán látható egyfülű őskori edény.

18. gödör. (11. lelőhelyen). Hengeres formájú. M 202, m 100, Á 127 cm. Feltűnő, hogy a gödörből kikerült cserépanyagban, aránylag sok a jól iszapolt, piros színű töredék. Említhetünk még egy durva, barnás töredéket, amely XXVIII. 15. típusú tálhoz tartozott.

19. gödör. (11. lelőhelyen). Méhkasformájú, 2. típus. M 165, m 92, Á 140, á 126 cm. A keramikus anyag mellett sok állatesont került belőle elő. A cseréptöredékek közül egy XXVIII. 19. típusú, jól iszapolt, szürke s egy XXVIII. 15. típusú, durva tálhoz tartozó töredéket említhetünk.

20. gödör. (11. lelőhelyen). Méhkasformájú, 1. típus. M. 222, m 64, Á 252, á 180 cm. Sok égett sártapasztöredék került belőle elő. Keramikus anyagának jellemző darabjai a következők: 1. Szürke, jól iszapolt tál töredéke (XXXII. 13.). 2. Szürke edény alja (XXXII. 11.). 3. Szürke edény fenékrésze (XXXII. 14.). 4. Halványpiros tál töredéke (XXXII. 6.). 5. Halványsárga színű edény, szűkülő szájú, profilált talpú (XXXII. 4.). 6. Szürke edény alja (XXXII. 12.). 7. Edényperem töredékek (XXXII. 7–10.). 8. Durva iszapolású, díszített edénytöredék (XXXII. 5.). 9. XXX. 10. típusú tál töredéke. 10. XXX. 12. típusú fültöredék.

21. gödör. (11. lelőhelyen). Csonkakúpformájú. M 50, átmérője a szájnyílásnál 115, a fenéknél 100 cm. Jellegtelen szarmatakorai cserepeken kívül más nem volt benne.

22. gödör. (8. lelőhelyen). Négy egymásba nyíló, szabálytalan formájú gödör. Leletei: 1. XXX. 10. típushoz tartozó, szürke tál töredéke. 2. Nagyobb méretű, bekarcolt és besímitott hullámvonalas díszű, szürke, jól iszapolt edény töredéke (XXXII. 15.). 3. Halványpiros tál alja (XXXII. 16.). 4. Szürke, jól iszapolt tál töredéke (XXXIII. 1.). 5. Fésűs díszítésű őskori edénytöredék. 6. Szemcsés iszapolású, középkori edény pereme.

23. gödör. (10. lelőhelyen). Hengeres formájú gödör. M 137, Á 164 cm. A keramikus anyagon kívül, salakrögök és csontok kerültek belőle elő. 1. Ujjbenyomással tagolt durva edényperem. 2. Terra-

sigillata töredék (utánzat). 3. Szürke, jól iszapolt edény, vízszintes peremtöredéke (XXXIII. 3.). 4. Nagyméretű, szürke, jól iszapolt edény alsó része (XXXIII. 2.).

24. gödör. (11. lelőhelyen). Csonkakúpformájú gödör. M 181, átmérője fent 151, lent 104 cm. Kevésbé jellegzetes őskori és szarmata-kori edénytöredékek kerültek belőle elő.

25. gödör. (10. lelőhelyen). Csonkakúpformájú gödör. M 100, felső átmérője 152 cm. Leletei: 1. 84 cm mélyen került elő a XXXIII. 9. ábrán látható, szakócaformájú kőeszköz. 2. Szürke színű, jól iszapolt edény, hullámvonalas díszű peremtöredéke (XXXIII. 7.). 3. Szürke, jól iszapolt edény, vízszintes peremtöredéke (XXXIII. 4.). 4. Bekarcolt hullámvonalas díszű, durva edénytöredék (XXXIII. 6.). 5. Szemcsés iszapolású, Árpád-kori cserépbogrács peremtöredéke (XXXIII. 8.). 6. Szemcsés iszapolású, Árpád-kori edény pereme (XXXIII. 5.).

26. gödör. (11. lelőhelyen). Igen nagy méretű, szabálytalan gödör, amelynek alig egyharmadát sikerült kibontani. A többi része kukoricával bevetett terület alá nyúlt. M 260 cm. Ebből a gödörből valók: 1. Szürke, jól iszapolt tál (XXXV. 2.). 2. Szürke, jól iszapolt edények vízszintes peremtöredékei (XXXIV. 6., 9.). 3. Szokatlanul nagyméretű tál peremtöredéke (XXXIV. 10.). 4. Szürke, kis öblös edény töredéke (XXXIV. 7.). 5. Szürke, bordázott oldalú tál töredéke (XXXIV. 8.). 6. Terra-sigillatát utánzó tál töredéke (XXXIV. 11.). A máz több helyen lekopott róla. 7. Szürke tál alsó része (XXXV. 1.). 8. Besímitott hálómintás, szürke edény töredéke (XXXIV. 5.). 9. Szürke edény töredék, amelyen besímitott részek simán hagyottakkal váltakoznak (XXXIII. 11.). 10. Szemcsés iszapolású, díszített edénytöredékek (XXXIII. 10., XXXIV. 1—4.).

A 10. lelőhelyen tártuk fel a XXXVI. 1. ábrán látható kemen-cét. Méreteit és metszeit a XXXVI. 2., 3. ábrák szemléltetik. Három részből állott. Magából az égetőtérből, amelyet valószínűleg fél-gömbös kupola borított. Az égetőtér alja cseréppel volt kirakva, s földdel le volt dőngölve. A ledöngölt föld a használat következtében téglásodott. A második rész a kemence kiszolgálását lehetővé tevő, az égetőtér előtt álló mélyített gödör. Az égetőtér és a gödör érintkezésénél kb. 20—30 cm széles, téglásodott földréteg volt. Végül a gödörbe való lejutást könnyítette meg a gödörnek a kemencével szemben fekvő részén vágott, vályúforma mélyedés. A kemence aljának cserepeiből több edényt sikerült rekonstruálni: 1. Szürke színű, jól iszapolt, egyfülű korsó (XXXV. 8.). A hengeres nyak erősen barázdált. 2. Sárgás színű, jól iszapolt edény, amelynek nyaka az előbb említett korsóéval hasonló módon volt képezve (XXXV. 9.). 3. Durva iszapolású, újbényomással tagolt peremű edény (XXXVII. 9.). 4. Durva iszapolású, barnásvörös színű edény (XXXV. 11.), peremét ferde rovátkolás tagolja. 5. Halványpiros, jól iszapolt tál töredéke (XXXV. 4.). 6. Szürke, jól iszapolt tál töredéke (XXXV. 3.). 7. Halványpiros színű, jól iszapolt nagyobb edény, víz-

szintes pereme (XXXV. 7.). 8. Átívelő fülű szürke edény töredéke (XXXV. 5.). 9. Bekarcolt hullámvonalakkal díszített szürke edény-töredék (XXXV. 6.).

Az ásatás területén húzott próbaárkokból is több említésre méltó cseréptöredék került elő. Így az 5. lelőhelyen szemcsés iszapolású Árpád-kori bogrács-töredékek (XXXIII. 8. típusúak), a 11. lelőhelyen pedig a XXXV. 10. ábrán látható, szívókás, átfúrt korsófül. Valószínűleg középkori, szürke korsó füle.

Figyelmen kívül hagyva az 1. és 6. lelőhelyeket, amelyek nem adtak említésre méltó anyagot, a többi lelőhelyről a következőket kell elmondani. A Szárazér jobb partján, az egykori medret kísérő vonulaton vannak a 2—5. számú lelőhelyek. Mivel az egyes lelőhelyek közötti területrészen is találkoztunk az emberi település nyomával, feltehető, hogy összefüggő, elég hosszan elnyúló teleppel van dolgunk, de teljes feltárása az itt lévő tanyaépületek miatt nem történhetett meg. A Szárazér bal partján ugyanezzel a jelenséggel találkozunk, azonban jóval nagyobb területen jelentkeznek a település nyomai. A 7. lelőhelytől a 11.-ig, sőt kissé azon túl is mindenütt találkozunk a szarmatakor emberének emlékeivel. Az egész területet azonban ebben a pillanatban nem tekinthetjük egyetlen telep helyének, mert a 9. és a 10. lelőhelyek között, az ott lévő bevetett területek miatt nem tudtunk meggyőződni arról, hogy a telep jelenségei itt is megvannak-e?

A Szárazér jobb partján lévő telep őskori emlékei közül az 5. gödörből előkerült szűkülő szájú, rovátkolással tagolt szalagdíszű edény érdemel említést (XXVIII. 5.). Hasonló formákat az Alföld szkítakori sírjaiból ismerünk.⁵ A többi, különösen a 4. lelőhely környékén előkerült őskori edénytöredékek nem annyira jellegzetesek, hogy korukat pontosabban meg lehetne határozni. Ugyaninnen való a XXVIII. 6a., b. gúlaformájú hálósúly is; a kor szempontjából ez sem mond sokat; lehet bronzkori is.

A 4. lelőhelyen előkerült urnatemetkezés (a XXV. 3. nagy urna és a hozzá tartozó mellékletek), kétségtől a La Tène II-be tartoznak. Ha hitelt lehet adni az előfordulási körülményekről elmondottaknak, akkor Alföldünkön eddig ismeretlen temetkezési szokással van dolgunk, amely különösen azért érdekes, mert a La Tène-t megelőző, s részben oda is benyúló, már említett szkítakorban találkozunk hasonló temetkezési móddal, a tállal leborított urnával; igaz, hogy lényegesen kisebb edényekkel. Minden bizonnyal a La Tène II-be sorozhatók a Földeák környékéről való többi kelta leletek is (XXVI. 1—5.).

A jobbparti telep szarmatakori anyagából datáló értékűnek tekinthetjük a XXVIII. 3. ábra edénytöredékét. Egy analógiáját említhetjük a Makó-Vöröskereszt mellett feltárt telepről (lásd a 6. jegyzetet), de szórványként az Alföld egész területén nagy számmal jelentkezik ez az edényforma. A Szeged melletti Mórahalomban feltárt

⁵ Dolgozatok, 1932. XLVII. 46.

szarmatakori temető 5. sírjából is ismerjük a típust; ugyanennek a temetőnek 11. sírjából való egy elég éles törésű, egyfülű bögréske, amely eddigi adataink szerint csak a Kr. u. III. században jelentkezik. A makói telep élete a Kr. u. III. század első évtizedeiben ért véget, de már az I. század végén megkezdődött.⁶ A telep anyagán belül az edénytípus pontosabb kronológiai helyzete nem volt meghatározható. Hogy a jobbparti telep kora is átnyúlhat a Kr. u. III. századba, mutatja az itt feltárt három, illetve négy sír, a telephez tartozó temető sírjai. Az 1. sírt egy Kr. u. II–III. század fordulójáról való ezüst érem, a 3.-at Commodus denára datálja. Ezt a sírok keramikus anyaga is támogatja.

A Szárazér bal partján, a Lötér környékén feltárt gödrök (7–15., 17. és 22.) leletanyagának egyik része feltétlenül őskori. A 17. őskori gödörből került elő a XXXII. 2., a gödör mellől a XXXII. 3. ábra edénye. A szarmatakori gödrök közül: a 11.-ből való a XXX. 11., 19., 20., a 15.-ből a XXXI. 10., 12., 15., 17. ábra edénytöredéke. Jellegzetesek a behúzott és csavart peremű tálak, amelyeknek késő-bronzkori helyzetét a hódmezővásárhelyi Szakálháton⁷ és Hódmezővásárhely Solt-Palén⁸ való előfordulásuk már megerősítette. Ezt a datálást a XXXII. 2. ábra lausitzi hatást eláruló edénye még jobban támogatja.

A szarmatakori gödrök jellemző edényformája a XXX. 2. (8. gödör), XXX. 15. (11. g.) és XXXI. 1. (12. g.) ábra, egy típushoz tartozó táljai. A Drag. 37. tálfornának barbár utánzatairól van itt szó. Ez a típus előfordult a Makó-Vöröskereszt mellett feltárt telepen,⁹ de ismerjük a Klárafalva B. temető 54. sírjából is.¹⁰

A másik hasonló, de kissé csonkakúpos tálfornak két változatban is jelentkezik. Az egyik változat tagolt; a tagolás közvetlenül a tálperem alatt, vagy mélyebben jelentkezik. Ilvenek a XXVIII. 19. (7. g.) és a XXX. 3. (8. g.) ábrákon látható példányok. Ezt a típust is ismerjük a Solt-paléi I. telep anyagából;¹¹ kisebb méretben a Kis-zombor B. temető 103., 104. sírjaiból.¹²

A másik változat síma felületű. Ilyen a XXVIII. 16. (7. g.) ábra tálja. Ez a változat előkerült a Solt-paléi I. telepről,¹³ de a II. telep anyagából három példányban¹⁴ is ismerjük. Aláhajlított lábú fibulával datáltan előkerült a derekegyházi 2. és Csongrád-vendelhalmi 27. sírokból.¹⁵ Ennek a teleprésznek az anyagából való a XXX. 5. (8. g.)

⁶ Dolgozatok, 1939. 145. l.

⁷ Dolgozatok, 1937. 51–52., 55. l.

⁸ Dolgozatok, 1937. 63., 64. l.

⁹ Dolgozatok, 1939. XVI. 2.

¹⁰ Dolgozatok, 1931. 85. lapon található a szóbanforgó sír leírása.

¹¹ Dolgozatok, 1935. XXXVI. l.

¹² Dolgozatok, 1931. 83. lapon a 104. sír többi leleteinek leírása.

¹³ Dolgozatok, 1935. XXXVI. 8.

¹⁴ Dolgozatok, 1938. 99. l., 5: 1., 2., 3. ábrák.

¹⁵ Mind a két lelet publikálatlan.

ábra, egyenes falú, csomakúpos tálja; hasonlót az említett makói telepről már közöltünk.¹⁶ Eddig szokatlan táltípusok közül valók a XXX. 10. (11. g.) és a XXX. 9. (11. g.) ábrákon látható tálak. Az előbbi nagy hasonlóságot mutat a Drag. 39., az utóbbi a Drag. 15. típusokkal. Az utóbbi I. századi forma.

A XXX. 8. (10. g.) szürke fazék azért érdemel különös figyelmet, mert a szabadkai koracsászárkori telep¹⁷ formái között is találunk hasonló edényeket. Ebben a vonatkozásban említhető az idézett publikáció 300. lapján közölt, díszített és profiláltabb aljú edénye, de ide tartozik a 291. lapon bemutatott I. 1. ábra edénye is.

Érdekes forma az a szürke, széles szalagfülű kancsó, amelyet a XXIX. 6., 8. (7. g.) ábrák mutatnak. Teljesen egyezik vele egy Gyula, Vasúti-homokbányából való példány (XXIX. 3.), ahonnan Aucissa és későcsászárkori T fibulát is ismerünk. A peremképzésben tér el a gyulavári ref. temető kancsója (XXIX. 1.), s a fejlődésnek végső fokán mutatja a típust a Szentes-Nagyhegy, Aradi-féle szőlőből előkerült példány (XXIX. 2.).

Az elmondottakból kitűnik, hogy a táltípusok aláhajlítottalábú fibulákkal datált része átnyúlik a Kr. u. III. századba, a többi típus pedig a szarmatakor korábbi periódusaiba helyezhető. Ezen a telep-részen (9. lelőhely) kerültek elő az Árpád-kori (XXXIII. 8.) bogrács-töredékek.

Az utolsó teleprészen tártuk fel (10., 11. lelőhelyek) a 16., 18—21., 23—26. számú gödröket. Az itt előkerült tálak közül a már említett XXX. 2. ábra típusához tartoznak a XXXV. 1. (26. g.), XXXIV. 10., 11. (26. g.) ábra táljai; a XXX. 3. változathoz a XXXII. 13. tál (20. g.); a XXVIII. 16. változathoz a XXXII. 6. (20. g.), XXXV. 2. (26. g.) ábrák táljai; a XXX. 5. ábra típusához sorozható a XXXIV. 8. (26. g.) ábrán látható tál.

A 20. gödörből való a XXXII. 4. sárga színű, szűk szájú edény, amelynek La Tène III. prototípusát Nauheimből ismerjük;¹⁸ a miénk profiláltabb fenekű. Hasonlóképpen korai a 16. gödör nagy agyag-edénye, amely, ha a kiegészítés helyes, a késő La Tène és koracsászárkori formák közé tartozik.¹⁹ Tehát ezen a teleprészen is az élet kezdete a Kr. u. I. század idején már feltételezhető.

Ezt a feltevést megerősíti az itt talált kemencealj cserepeiből összeállított XXXV. 8. számú egyfülű korsó, amelynek analógiáját a szabadkai telepről, kétfülű változatban ismerjük.²⁰ Az edényttest és a barázdált hengeres nyak tökéletesen egyeznek. A kemencealj cserepeiből összeállított többi edény (XXXV. 3., 4.) kronológiai hely-

¹⁶ Dolgozatok, 1939. XV. 3. ábra.

¹⁷ Gohl Ödön, Római edények Szabadkán. A. É. 1899. 290—296. és 300. lap ábrája.

¹⁸ J. Déchelette, Archéologie Préhistorique 2, III. 1482. l. 677: 2. ábr.

¹⁹ Párducz M., A szarmatakor emlékei Magyarországon I. 31. l., XI. 7. ábra. Arch. Hung. XXV. kt.

²⁰ A. É. 1899. 291. l., I. 3b. ábra.

zete nincs még tisztázva. Bizonyos, hogy pl: a XXXV. 3. táltípus számos változatban igen elterjedt az Alföld területén,²¹ de csak szórványként ismerjük őket. A XXXV. 4. forma sokkal ritkább. Kisebb méretű példány a Kiszombor B. temető 72. sírjából került elő. Ez az előfordulás, a típus korát a Kr. u. III. századig felviszi.

Ezen a teleprészen feltárt kemence ábráját a XXXVI. táblán mutatjuk be. Ez már a harmadik, amelyet a szarmatakorból ismerünk. Az elsőt Gyuláról publikálta Implom József;²² erről megállapítható volt,²³ hogy Aquincumban hasonló szerkezetű kemencét tártak fel. A második Hódmezővásárhely-Franciszi téglagyárban tártuk fel;²⁴ különös jellegzetessége, hogy minden része a földbe volt vájva. Harmadik típus az itt publikált kemence. A tüzelő és égetőtér aljának cseréppel történt kirakása csak ennél a kemencénél volt megfigyelhető; hasonló módon van kirakva az ugyanitt feltárt félkörös, peremes tűzhely (XXVIII. 20.). A kemencealj cserepeiből összeállított egyfűlű korsó (XXXV. 8.) a kemence korát legkésőbb a Kr. u. II. századra helyezi.

A vízszintes peremű edénytöredékek a Szarazér jobb partján lévő, mindkét teleprészen igen nagy számmal fordulnak elő (XXX. 4., 8., 16., XXXI. 3., 4., 14., XXXII. 9., 10., XXXIII. 3., 4., XXXIV. 6., 7., 9., XXXV. 7.). Eddigi előfordulásuk, különösen mivel a XXXII. 1. nagy edénye is ilyen peremű, arra mutat, hogy a szarmatakor legelőjéről valók.

Vannak a telep anyagában olyan típusok is, amelyek jellegzetesek ugyan a korra, de a pontosabb kormeghatározás szempontjából egyelőre nem jönnek számba. Ezek közé tartoznak a perem fölött átívelő fűlű edény (XXX. 12., XXXI. 12., XXXV. 5.) és a különböző méretű durva, szabadkézzel készült edények (XXVII. 9., XXVIII. 15., XXIX. 7., XXX. 1., 14., XXXI. 18., XXXIII. 11.). Nagyjából ugyanezt mondhatjuk a bekarcolt és besímított hullámvonal, rácsminta, sávos díszítésekről és a bélyeges díszítésekről is. E díszítéseket mutatják a XXVIII. 7., 10., 11., 13., 14., XXX. 6., 15., XXXI. 7., XXXII. 5., 15., XXXIII. 6., 7., 10., 11., XXXIV. 1—5., XXXV. 6. ábrák.

Az elmondottakból megállapítható, hogy e terület a településre igen alkalmas volt. A későbronz- (esetleg a szkíta-), szarmata- és Árpád-kor embere is élt itt. Legnagyobb kiterjedésűnek látszik a szarmatakor telep, amely a Kr. u. I—III. század idejére esik. Természetesen a telep életének egymást követő periodusait, illetve az egyes periódusok emlékeit csak akkor értékelhetnénk kellőleg, ha az egész telepet feltárhatnánk. Ennek pedig, már csak a tanyaépületek miatt is, legyőzhetetlen akadály van.

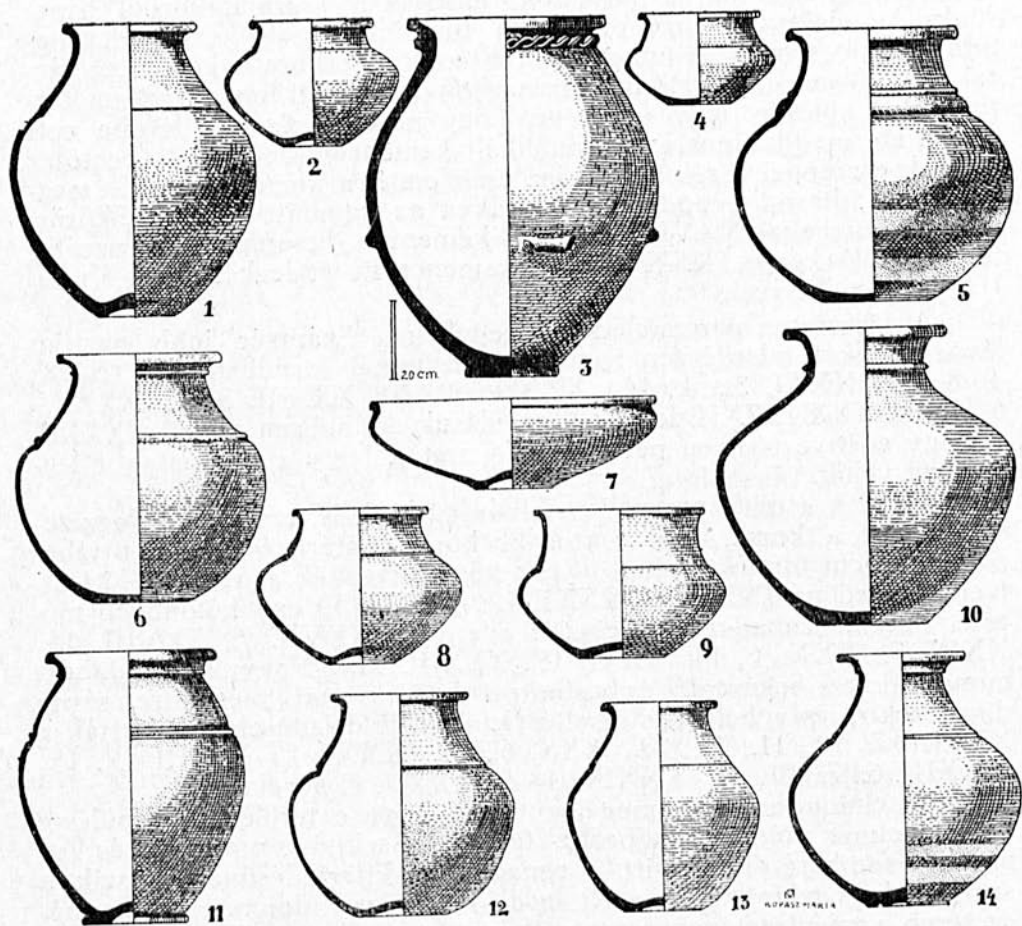
Dr. Párducz Mihály.

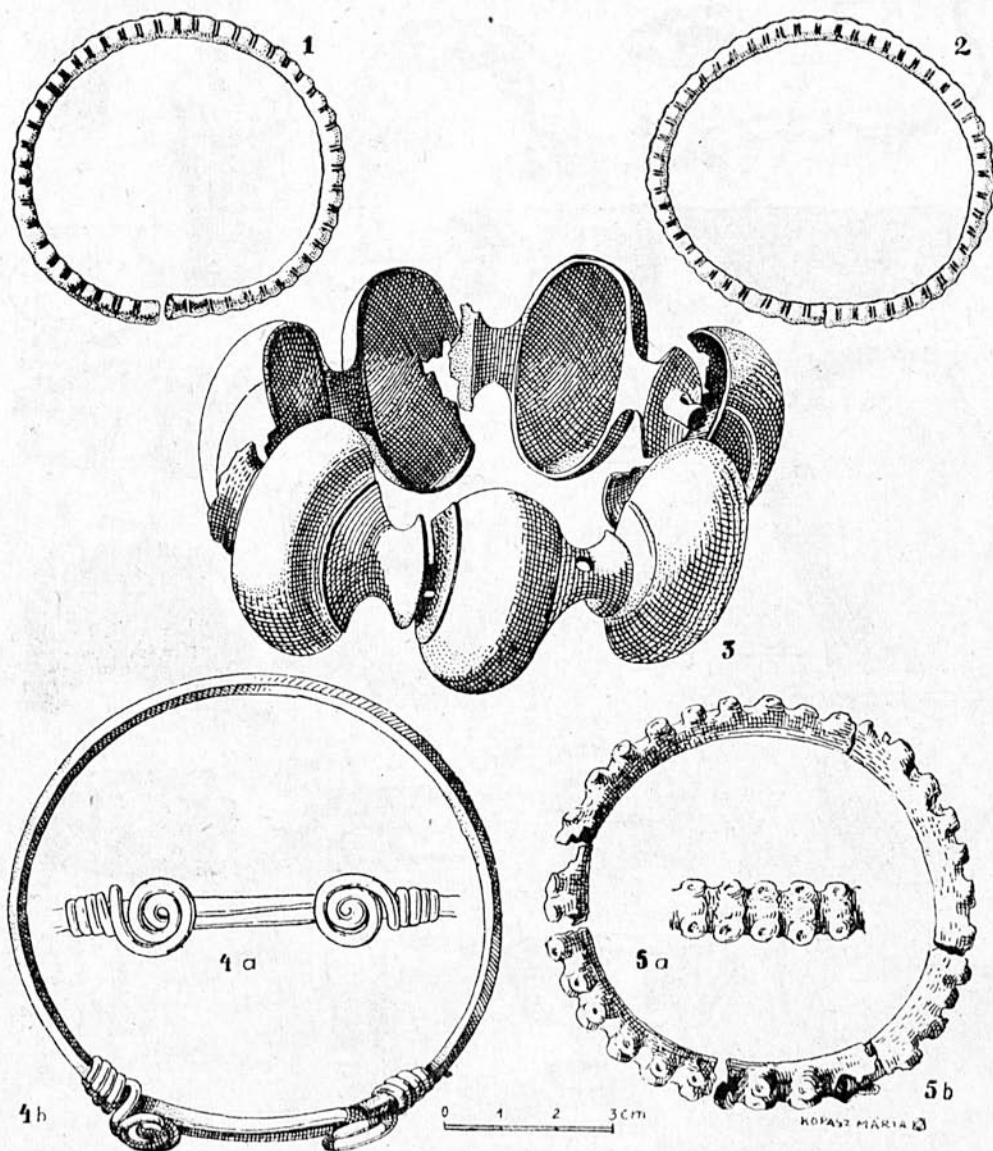
²¹ Pl. Hajdúdorogról, és Kőcsögről. A hajdúdorogi példányt lásd: A debreceni Déri-múzeum Évkönyve 1935. 80. l. 27: 4. ábráján, a kőcsögi publikálatlan.

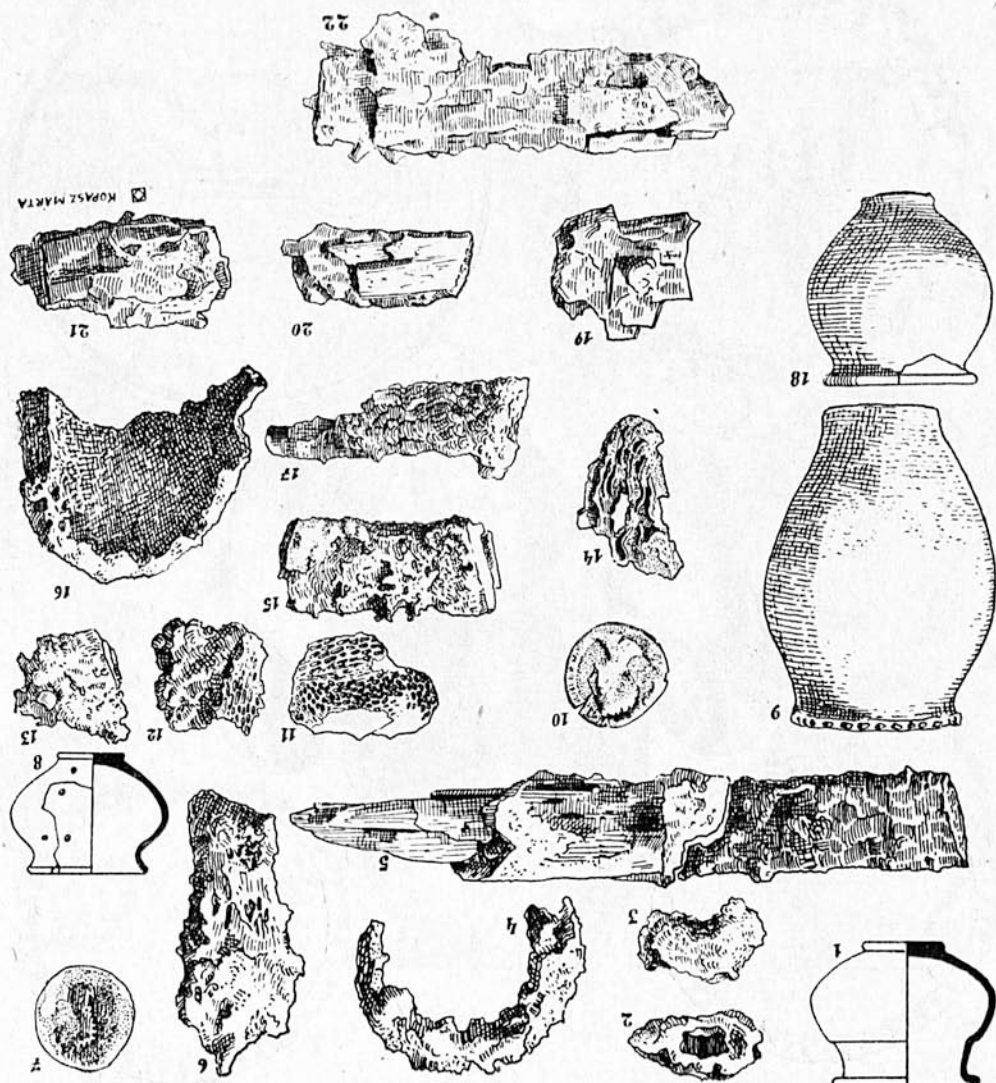
²² Dolgozatok, 1935. 234—235. l.

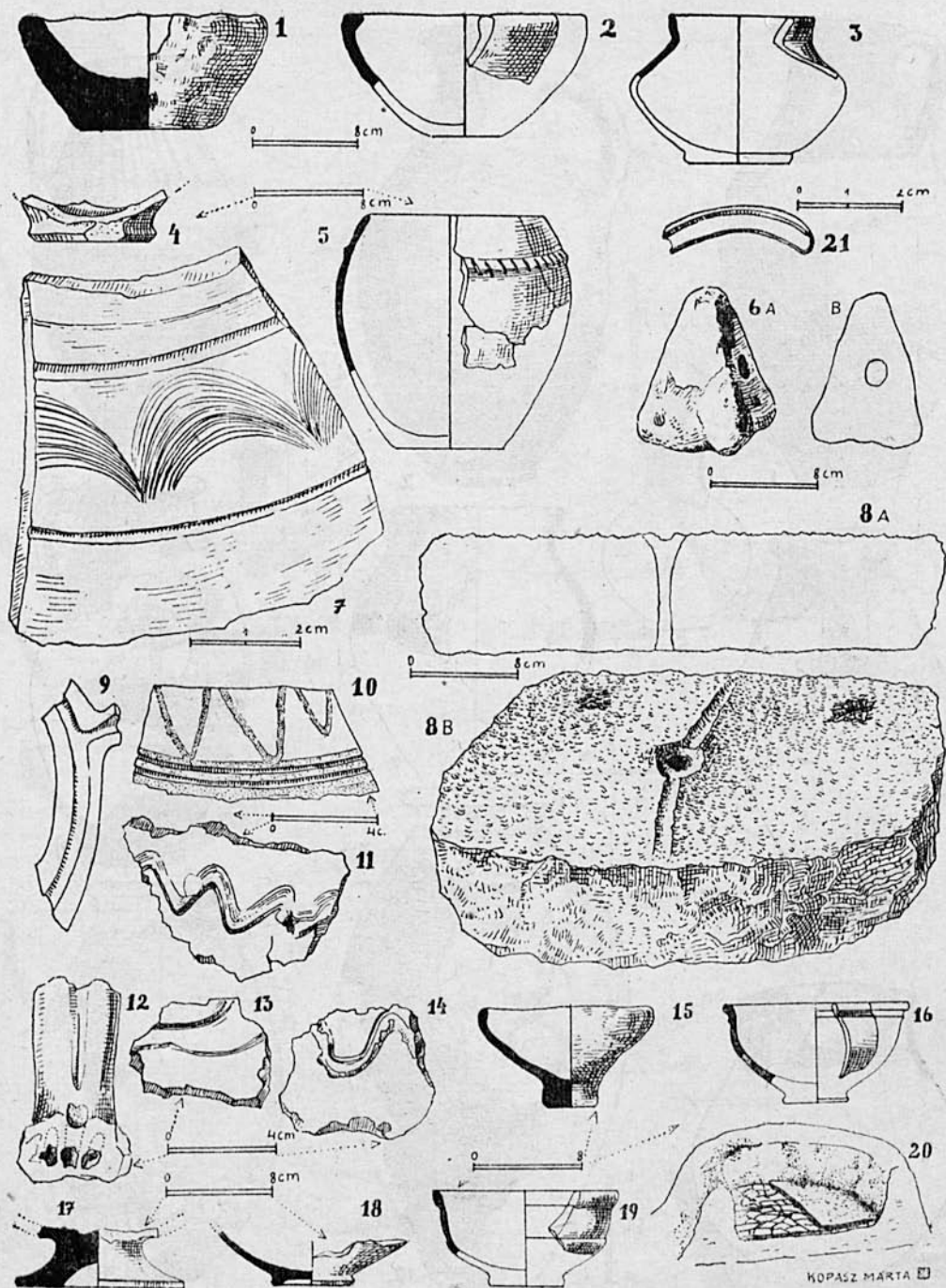
²³ Dolgozatok, 1935. 191. l.

²⁴ Dolgozatok, 1937. 78—81. l.

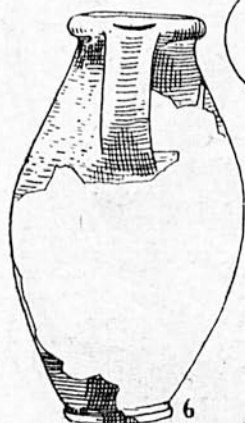
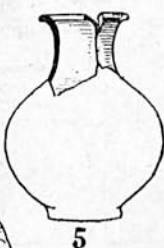
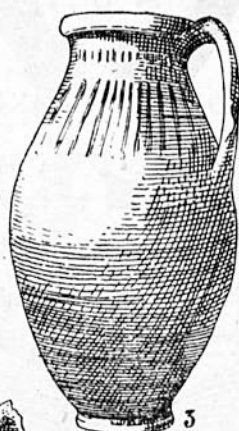
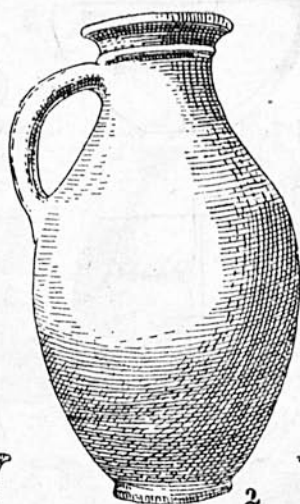
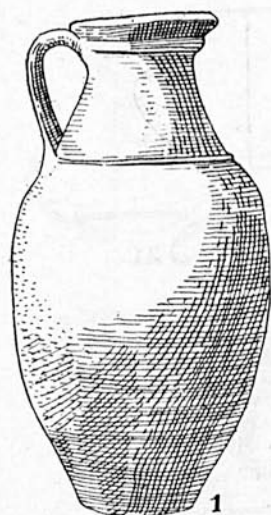

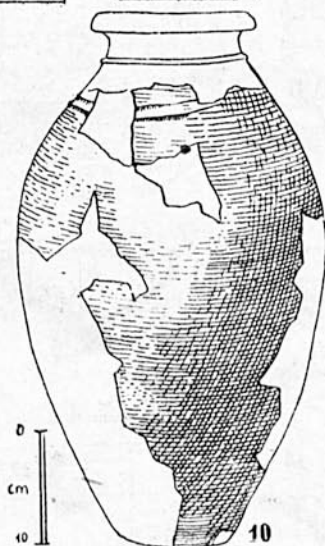
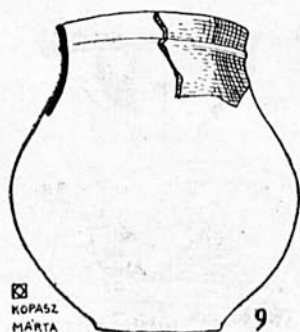
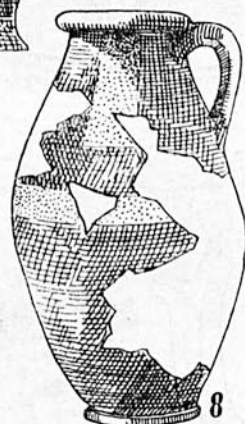
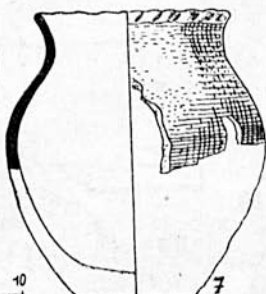

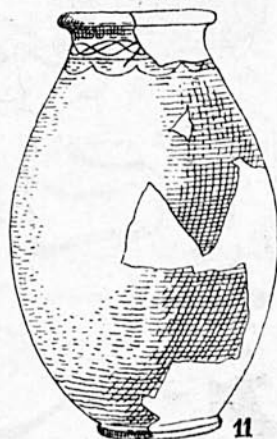
XIX

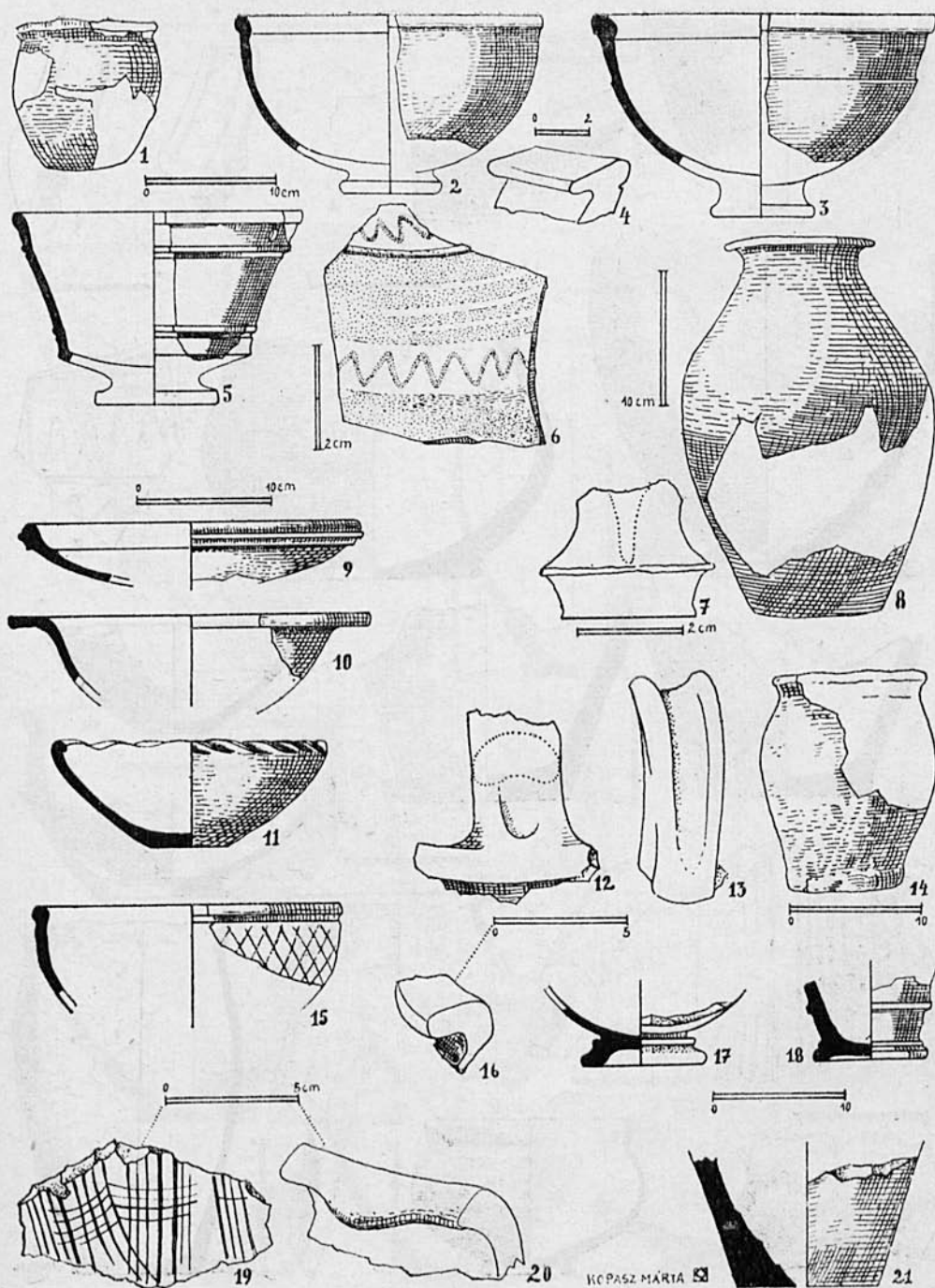
0 cm 10

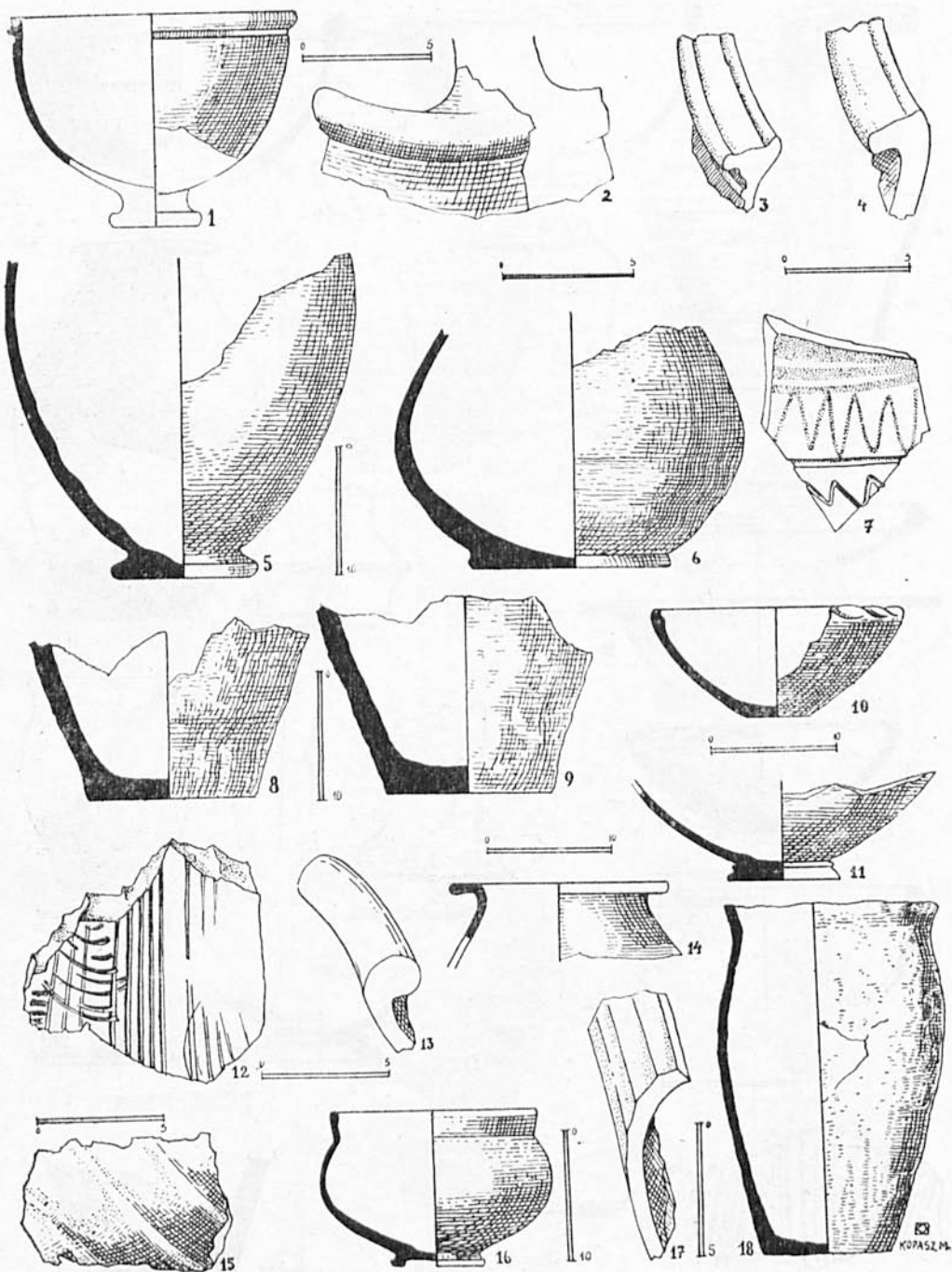

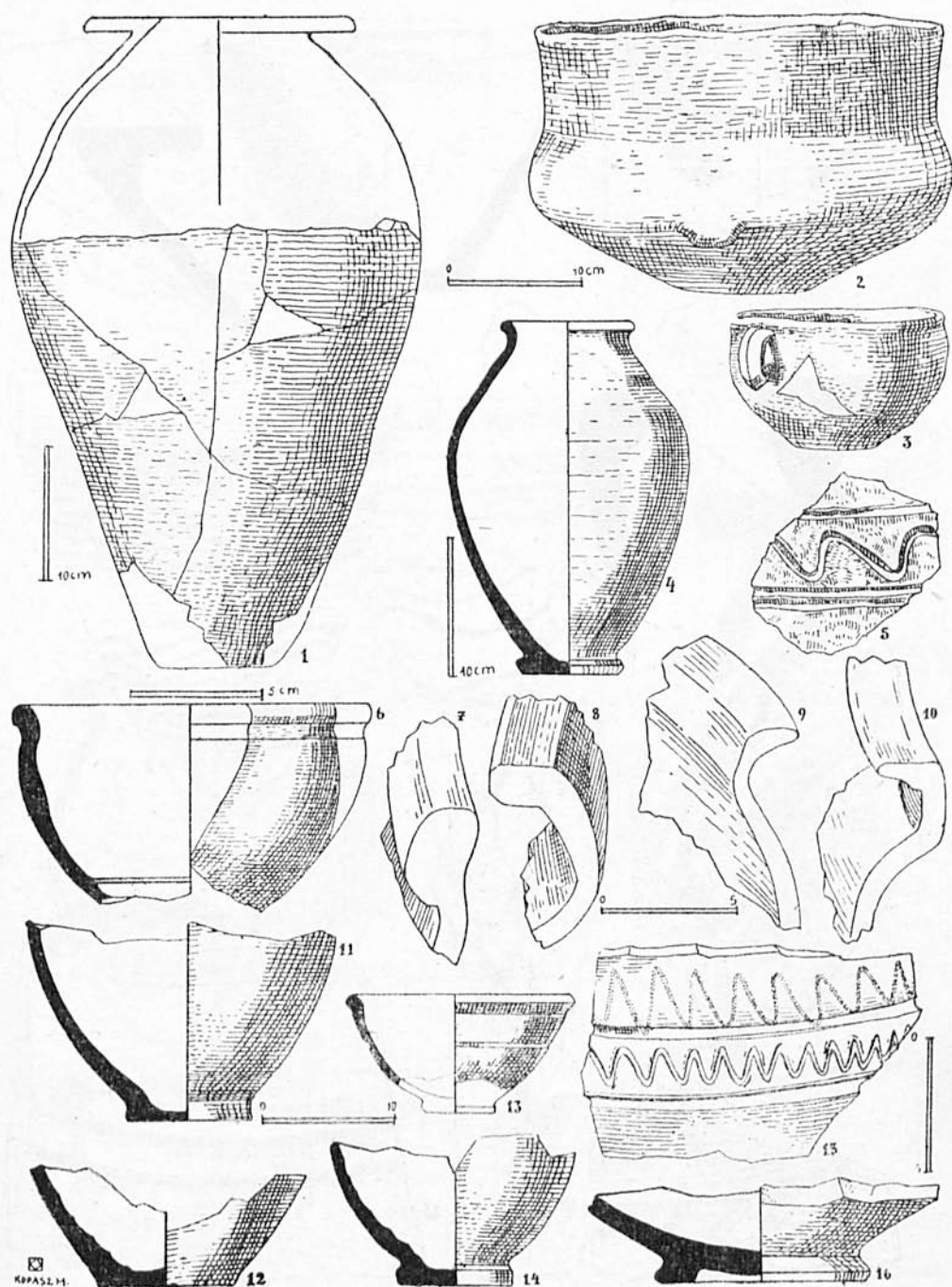
0 cm 10

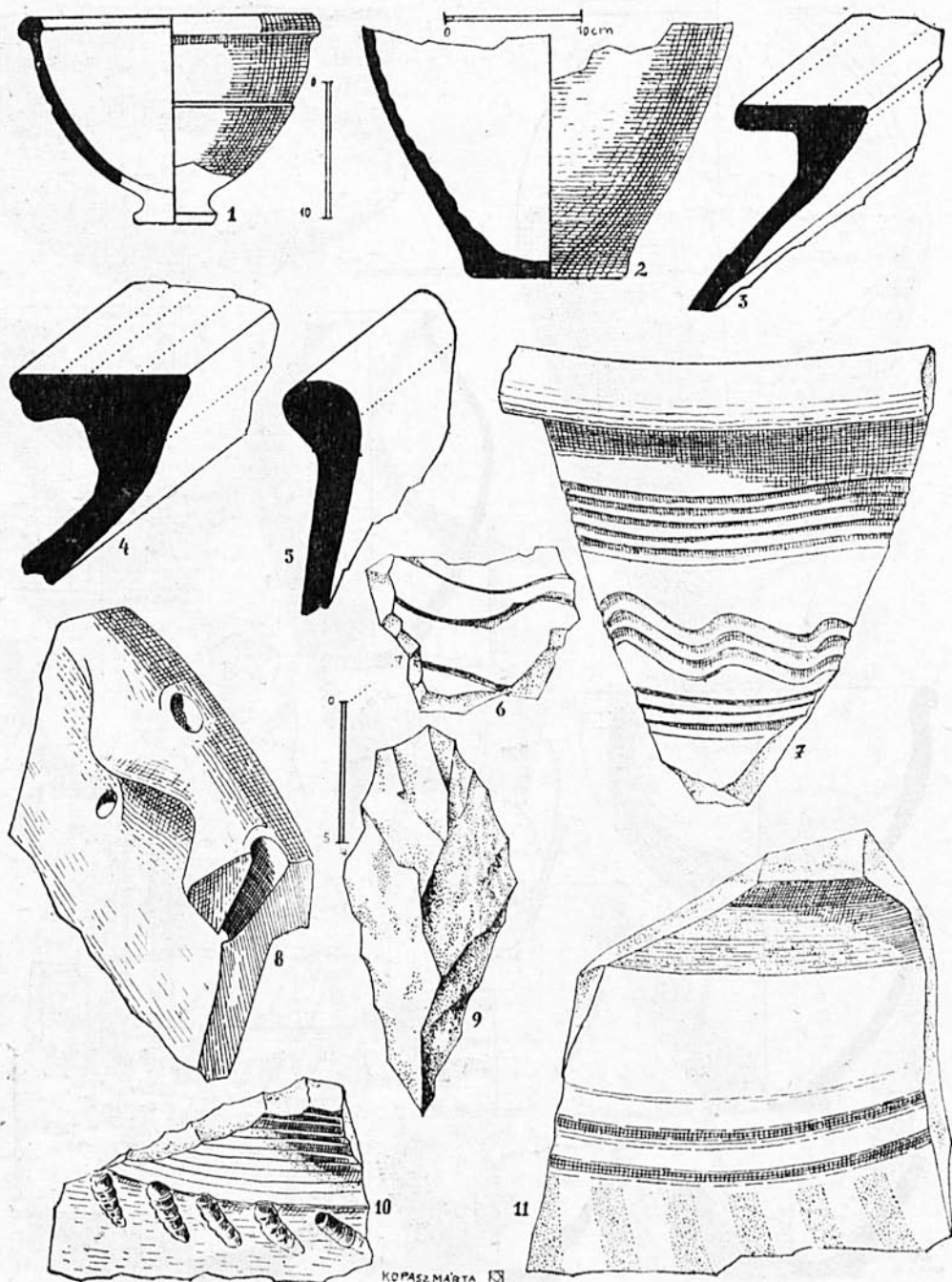

KOPASZ
MÁRTA

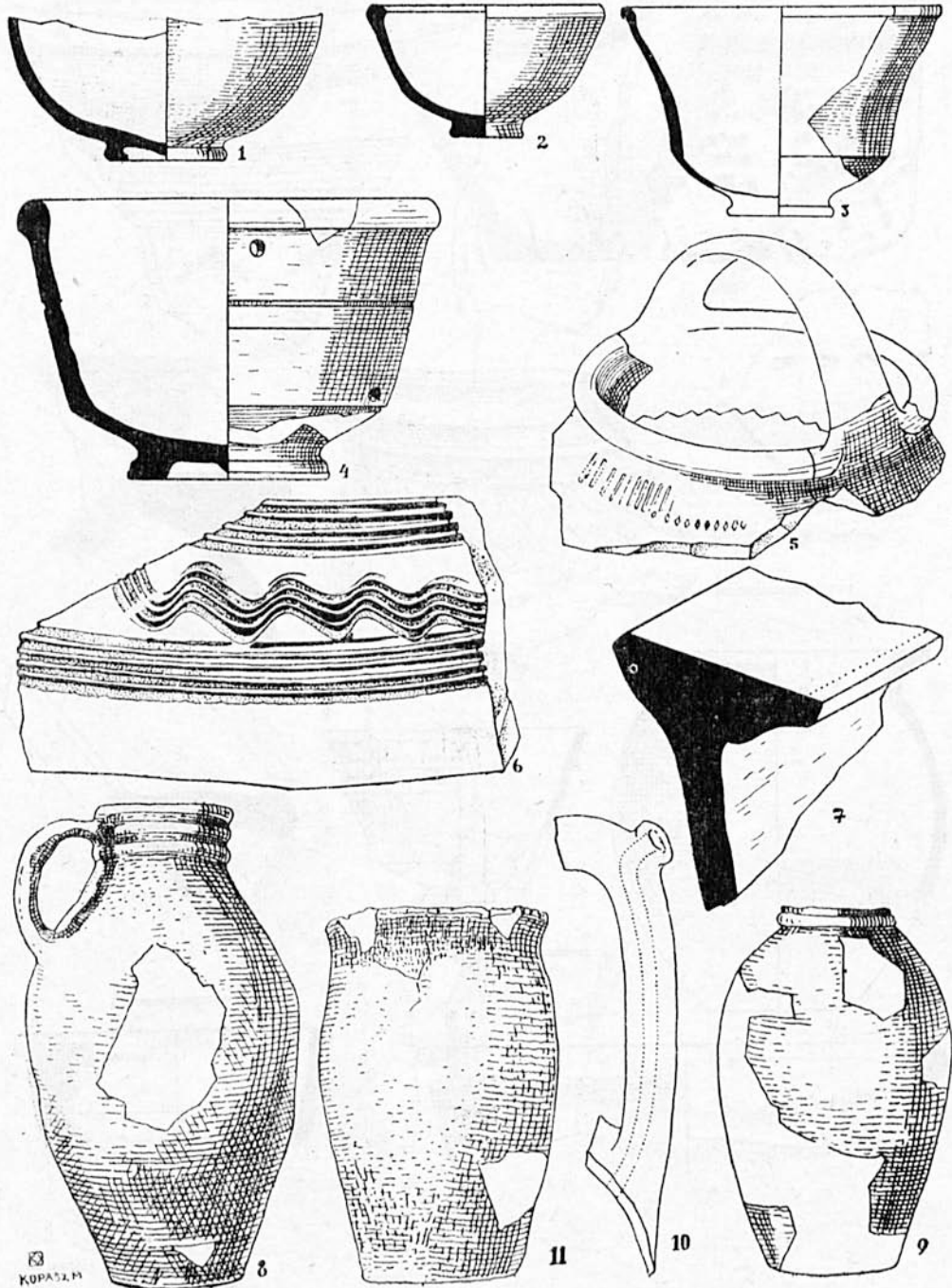

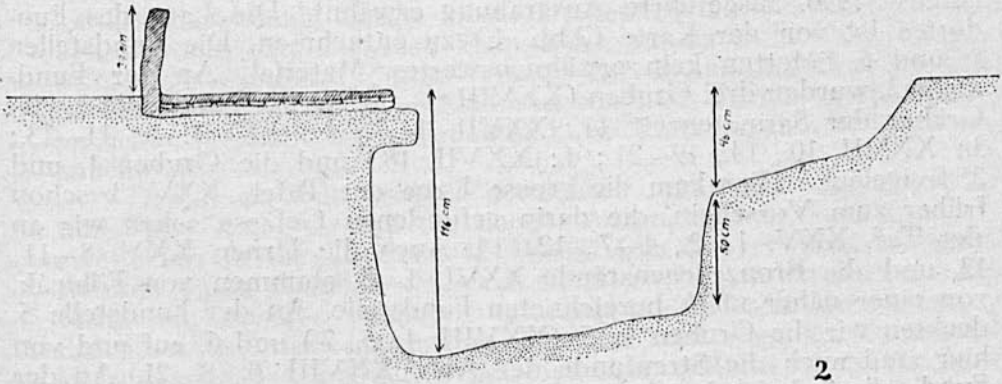
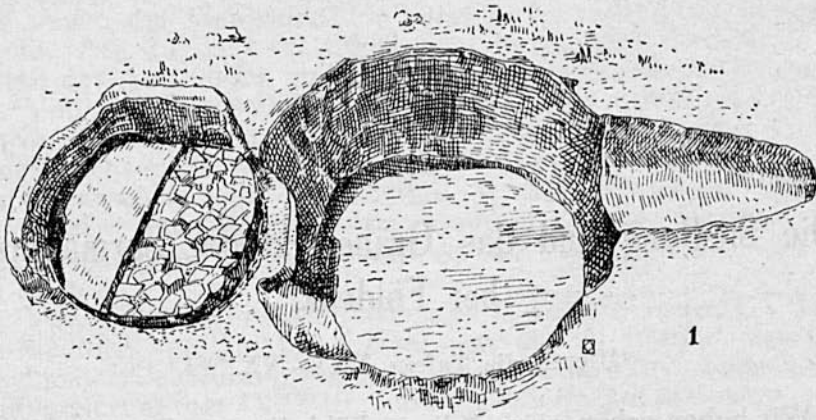

x

